

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2020-2(21)-28-38

УДК 378 (477)

JEL Classification: I 28

С. В. Бебко, к. е. н., доцент

**ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА КООПЕРАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Анотація. Сучасна вища освіта відіграє вагомую роль у сприянні мобільності, зокрема молоді, впровадженню інновацій, економічному зростанні, капіталізації людського потенціалу. За умов нестабільності та жорстких викликів сьогодення ще більше зростає потреба у зміцненні партнерських відносин між закладами вищої освіти як на національному, так й на міжнародному рівнях, провадженні спільної освітньої політики, прогнозуванні та плануванні діяльності з метою сталості розвитку та зміцнення конкурентних позицій на ринку освітніх послуг. Окреслене актуалізує необхідність теоретико-методологічного переосмислення особливостей нових форм та підходів до забезпечення ефективності процесів інтернаціоналізації вищої освіти України та кооперації партнерських закладів, які повинні стати дієвими механізмами досягнення сформульованих цілей та розв'язання складних задач, зокрема доступності освіти, якості та ефективності, капіталізації людського потенціалу. Крім того, з початком карантинних заходів значні зміни відбуваються по напрямку інтернаціоналізації вищої освіти.

Доведено, що інтернаціоналізація та кооперація у вищій освіті, міжнародне навчання, у тому числі спільне онлайн навчання, стажування, студентська мобільність як інструменти взаємодії мають значний потенціал для включення значної кількості людей у міжкультурне навчання у глобальному масштабі. Потреба у ефективній інтернаціоналізації пов'язана зі значними можливостями для університетів при обмежених ресурсах для реалізації намірів. Знаходженню компромісу сприятиме транснаціональна співпраця, партнерство як у межах країни так й на міжнародному рівні, а основними рисами інтернаціоналізації мають стати сталість, міждисциплінарність, креативність, відкритість. Досягнення цих компонент матиме позитивний ефект не тільки для сектору вищої освіти, а й для суспільства цілому.

Ключові слова: вища освіта; інституції; онлайн-освіта; віртуальна мобільність; глобальні виклики; інтернаціоналізація; кооперація; пандемія; принципи; напрямки інтеграції.

Актуальність теми дослідження. Пандемія спричинена COVID 19 продовжує викликати економічні, соціальні та екологічні зміни, позначатись на всіх без винятку національних економіках, сферах й видах діяльності, трендах розвитку світового господарства та співтовариства. Зокрема одним з секторів який зазнав помітного впливу пандемії стала освіта, а саме: відбувся активний перехід до онлайн-освіти; зміна підходів до наповнення освітніх програм та їх якості у частині отриманих компетенцій; зростання вкладень у цифрову інфраструктуру ЗВО; гальмування програм міжнародної мобільності та ін. З початком карантинних заходів значні зміни відбуваються по напрямку інтернаціоналізації вищої освіти: скорочується кількість міжнародних студентів у зв'язку з закриттям кордонів, згортаються програми спільних наукових досліджень, відтермінуються програми підвищення кваліфікації та стажування, гостьові лекції переводяться у онлайн формат.

Сучасний науковий дискурс з питань освітньої політики концентрується на динамічності, глобальності, суперечливості та складності трансформацій освітньої галузі у "постковідну" епоху. За дослідженням Deutsche Bank [1] виклики, з якими вже у недалекому майбутньому стикнеться світ, будуть пов'язані зі зміною клімату, розповсюдженням ефектів «Індустрії 4» на всі країни, посиленням економічної нерівності, конкуренцією між поколіннями, скороченням споживчих витрат. Мультипликативні ефекти такого впливу відобразяться на всіх галузях економіки, й на вищій освіті через зміну поведінки споживачів та надавачів освітніх послуг. За таких умов вища освіта стає одночасно метою та к й засобом для досягнення інших цілей у частині сталого розвитку та ефективним інструментом перерозподілу потоків ринку праці, задіяння потенційних безробітних, (чиї робочі місця у недалекому майбутньому виявляться непотрібними) шляхом зміни кваліфікації, перенавчання, що у свою чергу матиме більш ефективні наслідки у довгостроковій перспективі ніж оплата допомоги по безробіттю у короткостроковому періоді.

Незаперечним є той факт, що сучасна вища освіта відіграє вагомую роль у сприянні мобільності, зокрема молоді, впровадженню інновацій, економічному зростанню, капіталізації людського потенціалу. Проте за умов нестабільності та жорстких викликів сьогодення ще більше зростає потреба у зміцненні партнерських відносин між закладами вищої освіти як на національному, так й на міжнародному рівнях, провадженні спільної освітньої політики,

---

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

прогнозуванні та плануванні діяльності з метою сталості розвитку та зміцнення конкурентних позицій на ринку освітніх послуг. Окреслене актуалізує необхідність теоретико-методологічного переосмислення особливостей нових форм та підходів до забезпечення ефективності процесів інтернаціоналізації вищої освіти України та кооперації партнерських закладів, які повинні стати дієвими механізмами досягнення сформульованих цілей та розв'язання складних задач, зокрема доступності освіти, якості та ефективності, капіталізації людського потенціалу.

Постановка проблеми. Прискорення глобальної економічної інтеграції збільшило інтернаціоналізацію ринку праці для висококваліфікованих працівників та міжнародно визнаних спеціальностей. Проте пандемія вплинула на всі без винятку сфери суспільного життя та економічної діяльності, зокрема на сферу вищої освіти. У стані невизначеності опинилися такі напрями діяльності закладів вищої освіти як інтернаціоналізація та кооперація, що вимагає формулювання їх стратегічних орієнтирів, нових форм та методів здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектність проблематики у сфері вищої освіти постійно актуалізує наукові дослідження у даній сфері як серед світових так і вітчизняних науковців.

Питання якості освіти в умовах складних технічних змін, трансформації суспільних інститутів, геополітичної та ринкової конкуренції отримує нові характеристики і має вирішальне значення для розвитку як національних економік так й ринку освітніх послуг. Шляхи реформування вищої освіти в Україні, проблематику якості освітніх послуг аспекти взаємодії ринку праці та освіти досліджують Грищенко І. М., Захарін С. В., Ільч Л. М., Корягін Ю. О., Макарова О. В., Новіков В. М., Черніченко В. В.

Вищу освіту як фактор капіталізації людського потенціалу та важливу компоненту зростання якості людського розвитку розглядають Грішнова О. А., Дерій Ж. В., Лібанова Е. М. та ін.

Останнім часом сформувався суспільний запит на наукові дослідження щодо трансформативних стратегій розвитку вищої освіти, виміру стратегій в умовах інтернаціоналізації та досягнення цілей сталого розвитку. Так питання інтернаціоналізації вищої освіти, її теоретико-методичної компоненти, механізми функціонування ринків освітніх послуг в умовах глобалізації розглядають у своїх наукових пошуках Вербицька А. В., Вербовий М. П., Гонта О. І., Каленюк І. С., Нікітенко О. В., Мешко Н. П., Присвітла О. В., Холявко Н. І.

Вагомий теоретико-методологічний та практичний внесок у розвиток питання якісного формування та впровадження сучасних моделей вищої освіти для сталого розвитку завдяки використанню інструментів інтернаціоналізації та кооперації освітньої діяльності зробили фахівці Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук, а саме Горбунова Л. С., Дебич М. А., Зінченко В. В., Калашнікова С. А., Курбатов С. В.

Виговська О. С. досліджує проблематику інтернаціоналізації вищої освіти у контексті запровадження реформ Болонського процесу в Україні з акцентом на європейські практики та досвід. Вчена наголошує, що саме інтернаціоналізація формує ідею відкритості освіти та науки у світі, завдяки цим процесам Україна включається до світового освітнього простору та формуються передумови конкурентоспроможної вищої освіти. При цьому розробка стратегій інтернаціоналізації для вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) є пріоритетним напрямом розвитку університетів.

Враховуючи складність та багатоаспектність питання інтернаціоналізації та кооперативної взаємодії для ЗВО, ряд науковців погоджується з думкою, що дані явища знаходяться під впливом політичних, економічних, соціокультурних чинників глобального світу і тому єдина модель інтернаціоналізації для всіх країн не може бути одноманітною. Така модель повинна враховувати національні особливості та специфіку національних інституцій, переваги автономії ЗВО, можливості та загрози, форми та масштаби на рівні країн та закладів як відповідь на виклики глобалізації.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий пласт досліджень у сфері вищої освіти, міжнародної співпраці, впровадження європейських освітніх практик, питань якості та ефективності своєчасним є пошук нових форм та методів

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

інтернаціоналізації та кооперації закладів освіти як відповідь на глобальні виклики сьогодення, зокрема пандемії коронавірусної хвороби.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження сучасного стану вищої освіти в Україні, зокрема процесів інтернаціоналізації й кооперації та визначення основних напрямків розвитку в умовах глобалізаційних викликів та обмежень.

Викладення основного матеріалу. Протягом років незалежності України у сфері вищої освіти має місце уповільнення темпів зростання державної підтримки, а в реальних цінах відбувається скорочення її фінансування. Для забезпечення доступності вищої освіти для кожної людини, незалежно від її соціального чи матеріального статусу, необхідно розглядати сучасні можливі напрями диверсифікації джерел фінансування вищої освіти в Україні, що дозволить оптимально поєднувати державні та приватні джерела та ефективно їх використовувати [2]. Крім того, набуває актуальності розробка та реалізація різноманітних методів адаптації до реалій сьогодення, коли активізуються міграційні процеси, загострюється конкуренція на ринках освітніх послуг для окремих ЗВО, змінюється парадигма освітньої діяльності, впроваджуються нові форми та методи навчання, переосмислюється роль здобувача вищої освіти як повноцінного партнера освітнього процесу.

Глобалізаційні процеси активізували сектор інтернаціоналізації вищої освіти та зокрема міжнародної академічної мобільності – у 2019 р. у світі налічувалось 5,5 млн. іноземних студентів, 72 тисячі з яких навчаються в Україні.

Пандемія COVID 19 стала серйозним викликом для освіти як на глобальному рівні, так й для процесу інтернаціоналізації вищої освіти для окремого закладу зокрема – за оцінками експертів кількість студентів у різних частинах світу може бути скорочена від 15% до 25%, але одночасно ситуація яка склалась, дозволяє переглянути підходи до освітньої діяльності, переформувувати відносини інтернаціоналізації та кооперації в умовах нової реальності.

Інтернаціоналізація у вищій освіті розглядається як багатоаспектний процес інтеграції освітньої, дослідницької, адміністративної діяльності закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою:

- індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу);
- створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм;
- формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості;
- інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань [3].

Завдяки інтернаціоналізації багато студентів отримали міжнародні знання та досвід для життя у глобалізованому світі і знайшли своє місце на світовому ринку праці.

Інтернаціоналізація ЗВО є постійним, динамічним процесом навіть в умовах пандемії та існуючих обмежень. Зараз відбувається трансформація процесів як зовнішньої інтернаціоналізації, яка до теперішнього часу активізувала потоки персоналу ЗВО та студентів в обох напрямках, роботу стратегічних альянсів, спільні дослідження з закордонними закладами освіти, так й внутрішньої інтернаціоналізації шляхом трансформації форм навчання (онлайн освіта), удосконалення освітніх програм, подальше впровадження європейських практик досягнення якості освіти та наукових досліджень, можливість пройти навчання на світових освітніх онлайн платформах – Duolingo, Coursera, Khan Academy, EdX, EdEra, Udacity, Canvas Network, Udemu.

Масові відкриті онлайн-курси в період карантинних обмежень дозволили пройти навчання на певних курсах здобувачам вищої освіти та підвищити рівень викладацької майстерності науково-педагогічному персоналу у провідних світових університетах та у відомих спеціалістів. Тобто навіть закриття кордонів не припинило процеси інтернаціоналізації, відбулась зміна форм співпраці, наприклад учасники міжнародної онлайн-освіти на форумах та дискусійних панелях мали змогу вливатись у мультинаціональне освітнє середовище спільно вирішуючи питання подальшого розвитку вищої освіти у постковідну епоху. Логічним уявляється питання – чи є пандемія зламом для інтернаціоналізації та кооперації ЗВО? Відповідь на це запитання лежить у площині самого процесу та явища інтернаціоналізації, семантики відносин кооперації які виникають між партнерами.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Сучасне інституційне поле для інтернаціоналізації української вищої освіти формується на мега, мезо, макро та мікрорівнях. Так Україна є членом Міжнародної асоціації університетів (International Association of Universities, IAU), яка була створена у 1950 р. під егідою ЮНЕСКО, об'єднує понад 130 членів з країн-учасниць та є провідною недержавною глобальною асоціацією закладів вищої освіти усього світу. До IAU входять Університет ім. Альфреда Нобеля, Європейський університет, Київська школа економіки, Київський університет ім. Бориса Грінченка та ін.

Завдяки IAU розповсюджується концепція динамічної та лідируючої ролі вищої освіти у суспільстві, соціальної відповідальності вищої освіти. Асоціація у своїй діяльності керується основними принципами, які також покладено в основу інтернаціоналізації багатьох ЗВО України:

- академічна свобода, інституційна автономія та соціальна відповідальність на національному та глобальному рівнях;

- співпраця та солідарність на основі взаємних інтересів та спільної вигоди;
- толерантність, неупередженість та політична свобода;
- рівний доступ до вищої освіти та відкритість доступу до освіти;
- академічна доброчесність та етика поведінки;
- вища освіта та наукові дослідження на користь суспільного інтересу;
- якість вищої освіти та досліджень [4].

У зв'язку з глобальними викликами спричиненими пандемією, орієнтуючись на стратегію та задачі IAU, бачення процесу інтернаціоналізації повинно орієнтуватись на сприяння лідерству на основі цінностей вищої освіти; визнання інклюзивної, справедливої та етичної інтернаціоналізації вищої освіти; інтеграція цілей сталого розвитку у стратегії інтернаціоналізації; перегляд ролі технологій навчання. Особливий акцент зміщується на розвиток експертиз та предикативної аналітики, доступність та відкритість через спеціалізовані платформи та портали, консультування та взаємне навчання, глобальний захист, сталість.

Також прикладом інституційного забезпечення інтернаціоналізації вищої освіти та коопераційних взаємодій на мега рівні є Міжнародний альянс дослідницьких університетів (IARU), який було засновано у 2006 р. і до його складу увійшли наступні міжнародні університети: Австралійський національний університет, Університет Цюріху, Національний університет Сінгапуру, Пекінський університет, Каліфорнійський університет у Берклі, Кембриджський університет, Кейптаунський університет, Копенгагенський університет, Оксфордський університет, Токійський університет, Ельський університет [5].

Візія альянсу орієнтується на вирішення основних проблем сучасності: зміна клімату, вплив освітніх кампусів на довкілля, довголіття та здоров'я та ін., за рахунок академічного різноманіття та міжнародної співпраці. У межах альянсу реалізуються ініціативи щодо розв'язання глобальних проблем, формування глобальної відповідальності та лідерства, спільної інституційної роботи. Інструментами та формами реалізації ініціатив є міжуніверситетська співпраця, інституційне навчання, особистий та професійний розвиток персоналу шляхом наукових обмінів, передача технологій, використання спільних технологій навчання, управління дослідженнями, відкритий доступ до бібліотек та ін. Останні ініціативи які були реалізовані у межах альянсу – це спільні онлайн-курси як відповідь на виклики пандемії, та глобальна програма стажування для студентів з метою отримання міжнародного досвіду від роботи у університетах-партнерах, формування реального бачення про приймаючий університет та можливість розуміння культури іншої країни.

На користь процесів інтернаціоналізації вищої освіти мезорівня свідчить той факт, що останнім часом активно продовжує розвиватись ініціатива щодо створення Європейського освітнього простору з метою посилення стратегічного партнерства у ЄС та організацію до 2024 р. двадцяти європейських університетів, які включатимуть мережі університетів, що дозволятиме отримувати освітній ступінь шляхом проведення досліджень та навчання у декількох країнах ЄС. Також це передбачає реалізацію такої форми інтернаціоналізації як створення транснаціональних альянсів, які просувають європейські цінності, об'єднують міждисциплінарні групи студентів, вчених, партнерів та розв'язують актуальні проблеми.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Зокрема у 2019 р. було створено 17 альянсів європейських університетів у яких приймають участь 114 установ з 24 країн-учасниць. А у 2020 р., не дивлячись на виклики пандемії та зниження ділової активності, таких альянсів було створено вже 24 які включають 165 організацій з 26 країн. Європейський освітній простір на відміну від Болонського процесу обмежується країнами-членами Європейського Союзу та охоплює різні рівні та сектори освіти для реалізації концепції освіти протягом життя [6].

З метою сприяння розвитку системи вищої освіти та наукової роботи через розвиток якості навчання, провадження освітньої діяльності та дослідництва було створено Асоціацію європейських університетів (European University Association, EUA). До асоціації входять понад вісімсот ЗВО з сорока семи країн Європи, також до EUA ввійшли двадцять вісім ЗВО України, зокрема Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Національний університет «Львівська політехніка», Сумський державний університет, Національний університет «Києво-Могилянська академія» та ін. Асоціативне членство включає наступні типи: індивідуальне; індивідуальне асоціативне; колективне; колективне асоційоване [7]. Інтернаціоналізація вищої освіти та наукових досліджень є одним з пріоритетів Асоціації поряд з розбудовою Європейської зони вищої освіти, інноваційної діяльності, забезпечення якості освітніх програм та автономії закладів вищої освіти.

Для українських ЗВО членство в EUA є можливістю активізації процесів інтернаціоналізації та кооперації, т. я. воно надає ряд переваг через використання таких інструментів співпраці як участь у європейських конференціях, школах, тренінгах та дискусіях з питань вищої освіти, реалізація спільних проектів, доступ до аналітичних досліджень з питань вищої освіти, що надає досвід та перспективи його імплементації у національну освітню систему.

Інституційний простір для інтернаціоналізації формує Європейська асоціація міжнародної освіти (European Association for International Education, EAIE), місія якої полягає у підтримці міжнародного сектору вищої освіти, розробці політик та просуванню ідей інтернаціоналізації [7].

Міжнародна освіта здатна поєднати різні погляди, точки зору та сприяти розвитку толерантності та взаєморозуміння між країнами, тому EAIE створено платформу для навчання, організації освітніх мереж та обміну досвідом та знаннями. Діяльність асоціації концентрується на розповсюдженні дієвих практик та рішень для вирішення проблем інтернаціоналізації стимулюючи відповідальну міжнародну вищу освіту, розвиток людського капіталу, раціональне використання ресурсів.

Також формує засади розвитку інтернаціоналізації та кооперації Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum), яка була підписана у 1988 р. і визначає принципи функціонування та цінностей університетів з метою налагодження зв'язків між європейськими університетами та стимулювання відкритого освітнього простору. Понад сімдесят ЗВО України є підписантами Хартії, що зобов'язує їх орієнтувати свою діяльність на проведення реформ та зміцнення автономії, започатковувати громадський діалог, позиціонувати себе як невід'ємний елемент громади.

Відповіддю на виклики та ризики сучасного мінливого світу є розвиток кооперації ЗВО, форма співпраці яка довела свою ефективність та актуальність саме в умовах пандемії через можливість використовувати спільні ресурси декількох освітніх установ для надання послуг у секторі освіти та можливості утримати позиції на ринку. Декілька десятиліть як світ став мережевим, формуючи нові структури, які утворюються фізичними особами або організаціями, тому формою кооперації у сфері вищої освіти стає створення мереж університетів, організаційно визначених структур з певними взаємозв'язками та різноманітними відносинами, наприклад Програма Балтійських університетів (The Baltic University Programme, BUP), Мережа університетів транскордонного співробітництва (Border University Network, Bialystok), Мережа університетів Східної Європи (The Eastern-European University Network), до складу якої увійшли ЗВО України (Національний університет «Чернігівська політехніка», Хмельницький національний університет, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Ужгородський національний університет та ін.), Білорусі, Молдови, Грузії та Польщі.

Ряд українських університетів входить до Мережі університетів Чорноморського регіону (Black Sea Universities Network, BSUN). При створенні у 1997 р. цієї мережі було визначено її

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

призначення – розвиток співробітництва, взаємний обмін у сферах освіти, науки та культури серед університетів країн – членів Організації Чорноморського Економічного Співробітництва.

Освітні мережі у рамках коопераційної співпраці здійснюють наукові дослідження, проводять навчання, розширюють контакти з ЗВО задля сталого розвитку та забезпечення демократії. Така співпраця можлива через розподіл між учасниками міжнародних грантів та дослідницьких проектів, спільне використання об'єктів інфраструктури ЗВО, спільне навчання персоналу, розробка міжнародних освітніх програм, обміни студентами та науково-педагогічними працівниками, спільна публікаційна діяльність. На користь кооперації між ЗВО також свідчить те, що спільно вирішувати глобальні проблеми ефективніше та швидше, завдяки взаємодії відбувається можливість навчання та обміну досвідом у режимі реального часу. Як приклад можна розглядати створення освітніх партнерств для забезпечення онлайн-освіти, налагодження стратегічних відносин для проведення спільної політики та координації освітніх ініціатив. Також важливим елементом інтернаціоналізації є міжнародні університети які створюються з метою наукових та культурних обмінів, як приклад це Міжнародний Балканський університет, польсько-німецький Європейський університет Віадрина, Франко-Німецький університет.

Виходячи з вищевказаного, незаперечним є той факт, що важливою умовою інтернаціоналізації та кооперації є сформоване як міжнародне так й національне інституційне середовище та цілеспрямоване входження в це середовище ЗВО України та інших країн. Український сектор вищої освіти поступово інтегрується у світовий освітній простір, проте світовий процес інтернаціоналізації у 2020 р. “став на паузу” внаслідок глобального негативного впливу пандемії, яка привнесла нові проблеми та поглибила існуючі та мала для багатьох ЗВО інституційний характер.

Негативний вплив конкретного фактору глобального середовища не має якогось одного наслідку, прослідковуються як кумулятивні так й синергетичні та мультиплікативні ефекти для системи вищої освіти взагалі і для конкретного ЗВО зокрема:

- загострення конкуренції між країнами та університетами у залученні студентів-іноземців;
- зміна маркетингових стратегій вищої освіти;
- зміна комунікаційних стратегій та технологій;
- відмова від програм очної мобільності;
- можливості отримати вищу освіту в закордонному закладі перебуваючи вдома;
- погіршення фінансового стану ЗВО та інші.

Такі реалії показують, що вища освіта повинна бути стійкою та підготовленою до реагування на кризові ситуації та сприяти соціальній інтеграції у суспільстві, це можливо тільки у результаті співпраці державних інституцій та конкретних ЗВО, які на своїх рівнях та у межах компетенцій можуть пропонувати законодавчі ініціативи щодо інтернаціоналізації пропонуючи найкращі сучасні освітні продукти.

Для оцінки сучасного впливу глобальних чинників та параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища на процеси інтернаціоналізації та кооперації у сфері вищої освіти та подальшого стратегування варто використати системно-цільовий підхід SWOT аналізу (Табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз процесу розвитку інтернаціоналізації в умовах глобалізації

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
<ul style="list-style-type: none"> - інтеграція до світового освітнього простору ЗВО; - інноваційність форм та методів навчання; - спільні тематичні курси з глобальних проблем людства; - використання переваг онлайн-освіти; - визнання академічних досягнень; - взаємодія широкого кола стейкхолдерів; - нові форми академічного партнерства; - розширення географії споживачів освітніх послуг; 	<ul style="list-style-type: none"> - інерційність освітніх систем; - слабкість технологічної інфраструктури; - відсутність доступу до інтернету; - відсутність онлайн платформ; - недієві форми залучення іноземних студентів; - правова неурегульованість;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 1

Можливості 1	Загрози 2
<ul style="list-style-type: none"> - розробка нових стратегій інтернаціоналізації; - створення крос-локаційної інфраструктури; - розробка нових фінансових, кадрових, організаційних моделей надання освітніх послуг; - глобальна освіта для всіх на основі інклюзивної вдома; - орієнтація на співпрацю; - широке коло споживачів освітніх послуг; - зростання ємності ринку послуг вищої освіти; - внутрішня інтернаціоналізація; - віртуальна мобільність; - поєднання онлайн та офлайн освіти; 	<ul style="list-style-type: none"> - втрата національної ідентичності; - неможливість повернення вищої освіти до «передпандемійного» стану; - ризик неповернення студентів з інших країн на навчання після пандемії; - зменшення темпів очної мобільності; - зменшення кількості студентів-іноземців; - недоотримання валютних надходжень; - зростаюча конкуренція;

Джерело: *складено автором

Використовуючи можливості та сильні сторони процесу, урахування обмежень у вигляді загроз та слабких сторін, виникає змога пропонувати ефективні рішення у частині інтернаціоналізації й кооперації та сценаріїв їх подальшого розвитку для українських ЗВО які будуть базуватись на загальнонаукових та специфічних принципах (Рис. 1).

Рис. 1. Принципи інтернаціоналізації та кооперації

Джерело: *складено автором

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Найближча перспектива для українських ЗВО буде полягати у зміні місії на концептуальному рівні, розвитку стратегії студентоцентризму, продовженні інтеграції науково-інноваційної та освітньої систем до європейського та світового освітнього й науково-дослідницького просторів на базових засадах інституційної автономії та академічної свободи.

Для університетів інтернаціоналізація та кооперація у майбутньому повинна орієнтуватись на:

- актуальні для бізнесу та суспільства освітні програми;
- зміна технологій навчання задля реалізації концепції Lifelong Learning Programme;
- перегляд ролі освітніх провайдерів;
- визнання результатів та навичок отриманих від неформальної освіти;
- толерантність та мультикультурність;
- розробка та масштабування використання об'єднаної системи таксономії навичок та компетенцій;
- використання змішаних форм навчання як офлайн так й онлайн, синхронної та асинхронної взаємодії;
- віртуальна мобільність;
- розвиток міжкультурних компетенцій та цифрових навичок;
- інтернаціоналізація результатів навчання націлених на розвиток глобальних перспектив.

На жаль глобалізація не несе за собою рівномірні вигоди та ефекти для всіх країн світу, відповідно інтернаціоналізація у освітній діяльності мотивується отриманням вигоди, використовується у якості інструменту отримання ресурсів (людських, фінансових, капітальних) та забезпечення конкурентоспроможності як на ринках освітніх послуг так і країни взагалі. Так міжнародна освіта, яка стала елементом економічної глобалізації, експортною галуззю, платформою для залучення іноземців та сприяє концентрації коштів та знань у країнах лідерах, одночасно посилює нерівність у країнах проживання студентів іноземців. ЗВО намагаються визначити пріоритети розвитку на найближчий час, знайти стійку рівновагу між екологічними, економічними та соціальними проблемами, цифровим навчанням та геополітичною невизначеністю. Також актуалізуються питання на які треба надати відповідь найближчим часом:

1. Як скористатись перевагами автономії?
2. Яке роль та місце університету у мінливому світі?
3. Як збалансувати короткострокові та довгострокові потреби ЗВО?
4. Як досягти паритету між справедливістю надання освітніх послуг та фінансовими потребами?

Стратегія інтернаціоналізації вищої освіти має адаптуватись до умов сьогодення та повинна стати свідомою практикою, рушієм, що оперативно реагує на кризи та направлений на усунення несприятливих наслідків економічної глобалізації та інших чинників негативного впливу, як то пандемія, посилення демографічного дисбалансу, зростання соціальної нерівності, криза однополярного світу, глобальна культурна криза, кліматичні зміни, забруднення довкілля, і передбачає не тільки академічну свободу, а й високу академічну відповідальність.

Однією з передумов розвитку процесів інтернаціоналізації є інтеграція вітчизняної освітньо-наукової системи до Європейського дослідницького простору. Міністерством освіти і науки України разом з представниками експертного середовища та громадським сектором розробляється дорожня карта інтеграції до Європейського дослідницького простору [8]. Пріоритетними напрямками інтеграції визнано:

- створення ефективної дослідницької системи, що дозволить гармонізувати політику у сфері наукової, науково-технічної діяльності у відповідності до законодавства ЄС, сформулювати підходи до оцінки якості наукової діяльності та забезпечить стале фінансування наукових досліджень;
- включення у процес вирішення глобальних проблем та викликів, як то боротьба зі зміною клімату, розв'язання енергетичних проблем а також використання інструментів взаємодії з європейським дослідницьким простором шляхом використання механізмів спільного міжнародного навчання, реалізації спільних проектів;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- раціональне інвестування у дослідницьку та е-структуру, що дозволить інтегруватись науковцям у європейський дослідницький простір;
- підтримка ринкових інструментів та розвиток ринку праці науковців, що може проводитись у межах політики розвитку людського потенціалу, міжнародної мобільності вчених з дотриманням гендерного паритету;
- міжнародне співробітництво та транснаціональну кооперацію, що передбачає інтернаціоналізацію наукових досліджень, розробок та інновацій.

Чинником інтеграційного поступу є двостороння міжнародна співпраця з країнами-членами ЄС, з країнами східного партнерства, участь у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Українські установи, організації з кожним роком беруть все активнішу участь у програмі «Горизонт 2020». Починаючи з 2014 року і станом на липень 2020 року українські учасники отримали 182 гранти на суму 31 830 000 євро [9].

Основними партнерами українських ЗВО у частині науково-технічного співробітництва є країни члени ЄС, Індія, Китай, Південна Корея, Білорусь та ін. Сьогодні Україною озвучено прагнення долучитись до Програми «Горизонт Європа» та «Євроатом». Завдяки участі у цих програмах з'являється можливість отримати підтримку наукових досліджень, розвивати малий та середній бізнес, реалізовувати спільні міжнародні проекти, приймати участь у програмах наукового обміну з країнами ЄС.

Задіяння українських ЗВО та дослідницьких установ у коопераційних взаємодіях програми «Горизонт Європа» передбачає співпрацю між різними групами стейкхолдерів як приватними так й державними з метою розвитку науково-інноваційної діяльності. Кооперація може бути реалізована у формі одного з типів партнерства: спільне фінансування; спільне програмування; інституційне партнерство.

Доктрина економіки знань проголошує, що наукові дослідження, освіта дають людині нові знання, які трансформуються у технології та продукти наукоємного виробництва, стимулюють зростання продуктивності праці, підвищення конкурентоспроможності суспільного виробництва, прискорюючи темп накопичення суспільного прибутку, змінюючи мотивації трудової діяльності та виступають фактором постіндустріального економічного зростання. Саме внаслідок коопераційної взаємодії ЗВО, процесам інтернаціоналізації активізуються чинники капіталізації людського потенціалу – мотивація змінити свій соціальний статус, можливості самореалізації, зростання освітньо-культурного рівня [10].

Висновки. Інтернаціоналізація та кооперація у вищій освіті, міжнародне навчання, у тому числі спільне онлайн навчання, стажування, студентська мобільність як інструменти взаємодії мають значний потенціал для включення значної кількості людей у міжкультурне навчання у глобальному масштабі. Проте глобальні виклики останнього часу призвели до кардинальних змін у соціально-економічних системах, секторах економіки, зокрема у сфері вищої освіти та процесах інтернаціоналізації й кооперації. Протягом останнього року відбувся перехід до тотального онлайн навчання, закладами вищої освіти здійснено значне інвестування у сферу цифровізації процесу навчання, блоковано міжнародну мобільність, відбуваються поведінкові зміни серед студентів та викладачів. Місія вищої освіти сучасності вже не орієнтується виключно на академічну свободу як самостійність та незалежність освітньо-наукової діяльності та дотримання поглядів, сучасний світ вимагає поряд з цим академічної відповідальності як відповідь на виклики, а університети мають вирішувати спільно з суспільством екологічні, економічні та соціальні проблеми світу та знаходити спільні рішення які зроблять світ сталим, інклюзивним та справедливим. Наразі виникла потреба у ефективній інтернаціоналізації, тому що поряд з значними можливостями для університетів ресурси для реалізації намірів обмежені. Знаходженню компромісу сприятиме транснаціональна співпраця, партнерство як у межах країни так й на міжнародному рівні, а основними рисами інтернаціоналізації мають стати сталість, міждисциплінарність, креативність, відкритість. Досягнення цих компонент матиме позитивний ефект не тільки для сектору вищої освіти, а й для суспільства в цілому.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Список використаних джерел:

1. How the virus could reduce inequality [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Deutsche Bank AG. – Режим доступу : https://www.db.com/index?language_id=1.
2. Дерій, Ж. В. Шляхи модернізації сучасної системи фінансування вищої освіти в контексті розвитку людського капіталу / Ж. В. Дерій, О. А. Карлюк // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. - 2011. - Вип. 18. - С. 288-297.
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова ; за ред. В. Г. Кременя. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
4. Internationalization of higher education [Електронний ресурс] / Офіційний сайт International Association of Universities. – Режим доступу : <https://www.iau-aiu.net/>.
5. IARU Members [Електронний ресурс] / Офіційний сайт International Alliance of Research Universities. – Режим доступу : <http://www.iaruni.org/>.
6. Bologna Process [Електронний ресурс] / Офіційний сайт European University Association. – Режим доступу : <https://eua.eu/>.
7. EAIE Vision [Електронний ресурс] / Офіційний сайт European Association for International Education. – Режим доступу : <https://www.eaie.org/>.
8. Про створення робочої групи з формування Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору [Електронний ресурс]: Наказ від 11 вересня 2017 року N 1273 / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS28936>.
9. Міжнародні наукові проекти [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/mizhnarodni-naukovi-proekti>.
10. Дерій, Ж. В. Капіталізація людського потенціалу: теорія, методологія, практика: моногр. / Ж. В. Дерій. – Чернівці: ЧНТУ, 2013. – 300 с.

UDC 378 (477)

JEL Classification: I 28

S. V. Bebko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

INTERNATIONALIZATION AND COOPERATION OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES

Abstract. *Modern higher education takes an important role in facilitating mobility, including youth, innovation, economic growth, capitalization of human potential. Given the instability and severe challenges of today, there is an increasing need to strengthen partnerships between higher education institutions at both the national and international levels, conducting a common educational policy, forecasting and planning activities for sustainable development and strengthening competitive positions in the market of educational services. This highlights show the need for theoretical and methodological rethinking of the features of new forms and approaches to ensure the effectiveness of internationalization of higher education in Ukraine and cooperation of partner institutions, which should become effective mechanisms for achieving goals and solving complex problems, including access to education, quality and efficiency, capitalization of human potential. In addition, with the beginning of quarantine measures, significant changes are taking place in the direction of internationalization of higher education.*

It has been proven that internationalization and cooperation in higher education, international learning, including joint online learning, internships, student mobility as tools of interaction has significant potential for involving a significant number of people in intercultural learning on a global scale. The need for effective internationalization is associated with significant opportunities for universities with limited resources to implement their intentions. Finding a compromise will promote transnational cooperation partnerships both inside the country and internationally, and the main features of internationalization should be sustainability, interdisciplinarity, creativity, openness. Achieving these components will have a positive effect not only for the higher education sector, but also for society as a whole.

Keywords: *higher education; institutions; online education; virtual mobility; global challenges; internationalization; cooperation; pandemic; principles; directions of integration.*

References:

1. How the virus could reduce inequality. [www.db.com](https://www.db.com/index?language_id=1). Retrieved from https://www.db.com/index?language_id=1 [in English].
2. Derii, Z .V. (2011). Shliakhy modernizatsii suchasnoi systemy finansuvannya vyshchoi osvity v konteksti rozvytku liudskoho kapitalu [Ways to modernize the modern system of financing higher education in the context of human capital development]. *Naukovi zapysky. Seriya "Ekonomika" – Scientific notes. Economics series*, 18(29), 288-297 [in Ukrainian].
3. Zakharchenko, V. M., Kalashnikova, S. A., Luhovyi, V. I., Kremen, V. H., et al. (2014). *Natsionalnyi osvittii hlosarii: vyshcha osvita [National Education Glossary: Higher Education]*. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady» [in Ukrainian].
4. Internationalization of higher education. www.iau-aiu.net. Retrieved from <https://www.iau-aiu.net/> [in English].
5. IARU Members. www.iaruni.org. Retrieved from <http://www.iaruni.org/> [in English].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

---

6. Bologna Process. eua.eu. Retrieved from <https://eua.eu/> [in English].
7. EAIE Vision. www.eaie.org. Retrieved from <https://www.eaie.org/> [in English].
8. Nakaz Ministry of Education and Science of Ukraine "Pro stvorennia robochoi hrupy z formuvannia Dorozhnoi karty intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskoho prostoru" : vid 11.09.2017, № 1273 [Order of Ministry of Education and Science of Ukraine "On the creation of a working group for the formation of the Roadmap for the integration of Ukraine into the European Research Area" from September 11 2017, № 1273]. ips.ligazakon.net. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MUS28936> [in Ukrainian].
9. Mizhnarodni naukovy proekty [International research projects]. mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/mizhnarodni-naukovi-proekti> [in Ukrainian].
10. Derii, Z. V. (2013). *Kapitalizatsiia liudskoho potentsialu: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Capitalization of human potential: theory, methodology, practice]. Chernihiv: CNTU [in Ukrainian].

Надійшла 12.12.2020

Бібліографічний опис для цитування :

Бєбко С. В. Інтернаціоналізація та кооперація системи вищої освіти України в умовах глобальних викликів. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 2 (21). С. 28-38.

Бєбко Світлана Вікторівна	кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і сфери обслуговування, Київський національний університет технологій та дизайну; https://orcid.org/0000-0002-0687-3801 ; E-mail:Lider577@gmail.com;
Bebko Svitlana Viktorivna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economy and Services, Kyiv National University of Technologies and Design; https://orcid.org/0000-0002-0687-3801 ; E-mail:Lider577@gmail.com.